

МІСЦЕ ПРОФЕСІЇ ВЧИТЕЛЯ СЕРЕД РІЗНОВИДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ

У статті проаналізовано існуючі різновиди соціального статусу. Розглянуто місце професії вчителя серед різних класифікацій соціального статусу. Встановлено, що професія людини найчастіше є головним статусом та може виступати самостійним критерієм для виділення статусної групи.

Ключові слова: статус, види статусу, професія вчителя.

Учителі – одна з найбільших професійних груп інтелігенції. Нові тенденції, що характеризують статус учителів, полягають у частковому зниженні престижу вчительської праці. З одного боку, високий рівень освіченості вчителя повинен забезпечувати йому високий статус у суспільстві, з іншого – низька заробітна плата, відсутність привілеїв та велика кількість обов'язків утримують цю професію на найнижчому рівні стратифікаційної ієрархії за критеріями прибутку.

Проведене Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України дослідження дає підстави стверджувати, що професію вчителя вважають престижною лише 9,8% учнів з міста та 14,51% учнів із сільської місцевості. Непрестижною цю професію вважають 44,58% учнів з міст та 32,67% учнів із сільської місцевості [1]. Отже, занепад професії вчителя зумовив інтерес до аналізу місця професії вчителя серед різновидів соціального статусу, що і стало *метою статті*.

Теоретичні засади дослідження соціального статусу закладено у працях П. Бурдьє, М. Вебера, Т. Веблена, Е. Гідденса, Е. Дюркгейма, Р. Лінтона, Г. Мейна, Р. Мертонна, Т. Парсонса, П. Сорокіна та інших соціологів. Основні підходи до вивчення соціально-професійних груп були розроблені М. Вебером, Е. Дюркгеймом, К. Марксом, Г. Спенсером.

Різні аспекти соціального статусу розглянуто в працях Л. Беляєвої, Л. Гордона, Е. Ігітханян, Г. Осипова, С. Полутіна, Ж. Тоценка та інших дослідників.

Дослідження соціальної диференціації на основі професійно-посадових відмінностей проводили Л. Гордон, А. Здравомислов, Г. Осипов, С. Струмилін, М. Титма, Ж. Тоценка, О. Шкаратан та ін.

Термін “статус” (від лат. *statuer* – “розташувати”, “встановити”) означає “встановлені правила поведінки”, “устав і регламентацію” [3]. Спочатку термін “статус” використовувався в юриспруденції на позначення правового становища юридичної особи. На сьогодні за цим терміном збереглося його розуміння як прав й обов'язків особистості.

Термін “статус” є дефініцією декількох наук: філософії, психології, педагогіки, соціології. У статті прийнято тлумачення цього терміна як “позиція людини в групі або суспільстві” [2–5].

На думку А. Кравченко, Н. Сарджвеладзе, П. Сорокіна та ін., існують такі види статусів: соціальний статус – становище людини як члена соціальної групи (професії, національності, статі, віку, релігії); особистий статус – становище ін-

дивіда в малій групі (залежить від того, як його оцінюють і сприймають члени цієї групи відповідно до його особистих якостей) [2–4].

Так, поняття соціального статусу в сучасній соціологічній літературі має декілька значень: по-перше, це становище, котре займає суб'єкт, а по-друге, це права й обов'язки, якими володіє суб'єкт.

Виділяють певні особливості соціальних статусів: 1) одна людина володіє безліччю статусів; 2) вона може займати два протилежних статуси щодо різних людей; 3) сукупність усіх статусів людини становить статусний набір, один зі статусів у якому є головним. Головний статус відрізняється від інших статусів тим, що він визначає стиль та спосіб життя, коло знайомих, манеру поведінки [2, с. 131].

У сучасній соціологічній літературі статуси також поділяються на: основні – визначають головне в житті людини (до них відносять професію, роль в економіці, політиці, демографію, спорідненість); неосновні – вони впливають на незначні деталі поведінки людини (статуси пішохода, перехожого, пацієнта, свідка) [2, с. 131–132].

Учені виокремлюють запропонований статус, який людина набуває незалежно від свого бажання (вік, статус у сім'ї); із плином життя він може змінюватися. Запропонований статус буває вродженим і набутиим. Таким чином, людині до її формування як особистості заздалегідь відведено деяке “місце” в системі соціальних відносин, від якого вона залежить, тобто від народження відома національна, сімейна, статева належність людини. Людині заздалегідь визначено програму культурного та ціннісно-орієнтаційного середовища, відтворення якої є одним із завдань її подальшої життєдіяльності, що впливає на формування особистості. У такий спосіб людина стає пасивним об'єктом соціального статусу, але вона здатна до процесу саморуку в системі соціальних відносин й активно перетворюється на різних етапах свого життєвого шляху [3]. Таким чином, заданість статусу обмежує людину, але людина долає обмеження шляхом перетворення.

А. Філіппов зазначає, що заданість соціального “місця” визначається ставленням людини до нього. Учений вважає, що людина взаємодіє із соціальним середовищем відповідно до місця, яке вона займає в системі соціальних відносин. Крім того, не тільки особистість виявляє певну активність у оволодінні тим чи іншим соціальним статусом, але саме соціальне середовище сприяє індивідуальному руху в соціальному світі, надаючи індивіду можливість самому визначити своє місце й оволодіти ним [5].

Отже, всі соціальні статуси соціологи поділяють ще на: вроджені (статус, у якому людина народжена, одержуваний не з волі людини); досягнуті (статус, який здобувається у результаті вільного вибору й особистих зусиль) та змішані.

Крім того, соціологи А. Кравченко, А. Сарджвеладзе, Н. Сорокін, Т. Шибутані та інші [2–4; 6] виділяють такі соціальні статуси: приписаний, набутий, формальний і неформальний. Перший тип статусу присвоюється людині незалежно від її зусиль, а відповідно до права народження. Набутий статус вимагає певних зусиль, напруженої праці, тому присвоюється індивіду за його особисті здібності та досягнення. Формальний статус визначає сукупність прав і обов'язків, привілеїв, які прописані у формальних організаціях і групах і, як правило, більш обґрунтовані та захищені законом. Неформальний же пов'язаний з повагою в певному колективі, тому ґрунтується не на праві, а на громадській думці.

А. Кравченко зазначає, що такі види статусів, як політичні, релігійні, демографічні, кровно-родинні, професійні, економічні, зумовлюють взаємодію через носіїв цих статусів і визначають інтенсивність, тривалість, спрямованість та змістовність соціальних відносин людей [2, с. 134]. Підкреслимо, що професія може виступати саме різновидом статусу, і в соціології існує окремий напрям, який вивчає престижність певних видів діяльності, уподобання, цінності орієнтації, професійну природність тощо та має назву “соціологія професій” [2, с. 10].

Таким чином, термін “статус” спочатку використовувався в юриспруденції, із часом став використовуватись у соціології й означає місце розташування людини в ієрархії соціальних структур, яке виражає суспільні позиції індивіда, пов’язані з певними правами й обов’язками. Вивчаючи існуючі класифікації типів статусу, можемо виділити такі: приписаний, набутий, формальний і неформальний, політичний, релігійний, демографічний, кровно-родинний, професійний, економічний. Визначаючи місце професії серед усіх різновидів статусів, можемо виділити такі підходи: ця професія є складовою таких видів статусів, як: соціальний статус (учитель є членом соціальної групи, такої як: колектив учителів, колектив учнів); досягнутий статус (професію вчителя обирають не всі, а лише ті, хто є гуманістом і прагне передавати знання наступним поколінням, тому згоден навчатися довгі роки для досягнення своєї мрії стати вчителем); основний статус (саме професія учителя вимагає від особистості певної поведінки, рівня знань, культури, що, у свою чергу, впливає на все її життя); формальний статус (учитель не вільний у своїй діяльності, оскільки мета виховання й навчання, завдання, принципи, привілеї тощо зазначені в нормативних документах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, що керують усім навчальним процесом у країні та діяльністю вчителя зокрема). Однак професія людини сама може виступати критерієм для виділення окремого типу статусу.

Висновки. Вважаємо за необхідне підкреслити, що саме професія є найчастіше головним статусом для людини, оскільки визначає стиль та спосіб життя, коло друзів, інтереси, манеру поведінки тощо.

Список використаної літератури

1. Інформація про проведення моніторингового дослідження щодо статусу та ролі вчителя в українському суспільстві [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – Режим доступу: http://iitzo.gov.ua/monitoring_v_osviti.html.

2. Кравченко А.И. Социология : учебник для вузов / А.И. Кравченко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Академический проект, 2001. – 508 с.

3. Сарджвеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой [Электронный ресурс] / Н.И. Сарджвеладзе. – Тбилиси : Мецниереба, 1989. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/sarjv01/index.htm>.

4. Сорокин П. Общедоступный учебник социологии [Электронный ресурс] / П. Сорокин. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Sorokin/index.php.

5. Филиппов А.А. Категория социального статуса в зарубежной и отечественной социологии / А.А. Филиппов // Вопросы современной науки и практики. Университет имени В.И. Вернадского. – 2012. – № 1 (37). – С. 306–313.

6. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 539 с.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2012.

Васильева С.О. Место профессии учителя среди видов социального статуса

В статье проанализированы существующие виды социального статуса. Рассмотрено место профессии учителя среди различных классификаций социального статуса. Установлено, что профессия человека чаще выступает главным статусом и может выступать самостоятельным критерием для выделения статусной группы.

Ключевые слова: статус, виды статуса, профессия учителя.

Vasylieva S. The place of the teacher profession among the types of social status

This paper analyzes the existing types of social status. The place of the teaching profession among different classifications of social status. Found that most human occupation is the main status, and can act as an independent criterion for selection of status groups.

Key words: status, species status, the teaching profession.